

Zasady latynizacji alfabetu macedońskiego

Język macedoński wspólnie z bułgarskim tworzy wschodni odłam grupy języków południowosłowiańskich. Długowieczne sąsiedztwo z niespokrewnionymi językami Półwyspu Bałkańskiego doprowadziło do wytworzenia się w gwarach macedońskich i bułgarskich bardzo charakterystycznych cech określanych jako bałkańskie (przy czym większość tych cech w języku i gwarach macedońskich ma większe nasilenie niż w bułgarskim), takich jak m.in. radykalne ograniczenie deklinacji, wytworzenie się zjawiska określoności, charakterystyczny sposób stopniowania przymiotników i przysłówków, brak bezokolicznika, bardzo rozbudowany system temporalny oraz nagromadzenie wielkiej ilości zapożyczeń leksykalnych (zwłaszcza tureckich, greckich i romańskich).

Tradycje piśmiennictwa na ziemiach bułgarskich i macedońskich sięgają II połowy IX wieku – czasów tzw. misji wielkomorawskiej prowadzonej przez braci św. Konstantego-Cyryla i Metodego, którzy dla potrzeb chrystianizacji Słowian przetłumaczyli całe Pismo Święte na najbliższy gwarom bułgarskim i macedońskim słowiański dialekt okolic Salonik (Tesalia, dziś w Grecji). Prawo do tej spuścizny jest przedmiotem wzajemnych kontrowersji macedońsko-bułgarskich. Stworzony przez Konstantego-Cyryla własny, oryginalny alfabet (tzw. głagolica) doskonale oddawał zasób dźwięków mowy Słowian tesalskich. Jednak już w X–XI wieku alfabet ten – jako mniej przystępny dla duchowieństwa i dworu, sfer pozostających w kręgu oddziaływania Bizancjum – został na obszarze państwa bułgarsko-macedońskiego zastąpiony tzw. cyrylicą, pismem opartym na wielkich literach alfabetu greckiego (tradycja głagolicka utrzymywała się dłużej w strefie oddziaływania ośrodka piśmienniczego w Ochrydzie – w dzisiejszej Macedonii – niż na dworze carskim we wschodniej Bułgarii). Alfabet cyrylicy był używany przez wszystkich Słowian prawosławnych aż do czasów reformy zarządzanej przez cara Rosji Piotra I (pocz. XVIII w.). Zreformowana jego postać, tzw. graždanka, stała się podstawą dzisiejszych słowiańskich alfabetów narodowych obszaru prawosławia, m.in. macedońskiego.

Niezwykle ważny jest fakt, że po zajęciu obszaru Bułgarii (z Macedonią) przez Turków (przełom XIV/XV w.) tradycja piśmiennicza i ciągłość rozwoju języka na tych terenach dramatycznie się załamuje – sytuacja ta trwała aż do okresu tzw. Odrodzenia narodowego (XVIII–XIX w.). W wyniku uświadamiania sobie coraz głębszego zróżnicowania obszaru bułgarsko-macedońskiego zaznaczały się w kulturze macedońskiej tendencje centralistyczne (na rzecz jedności państwa i kultury bułgarsko-macedońskiej) i – coraz silniejsze – odrębnościowe. Zaczęła powstawać w miejscowych dialektach typu miejskiego literatura nieorientowana na normę językową kształtującą się w Bułgarii. Macedonia o wiele dłużej niż Bułgaria pozostawała w granicach państwa osmańskiego i dlatego dłużej życie językowe przebiegało tam na zasadach dojrzewającej normy interdialektalnej (wiadomo zaś, że zmiany dialektalne, niekodyfikowane, zachodzą szybciej niż w językach literackich) – taka sytuacja oznaczała postępujące oddalanie się rodzącego się miejscowego języka od już skodyfikowanego języka bułgarskiego. Macedonia była też obszarem ścierania się wpływów serbskich i greckich. Ostateczny finał walki z Imperium Osmańskim (zajęcie Macedonii tzw. Wardarskiej przez Serbię, a w konsekwencji przynależność do Jugosławii) w efekcie dał usamodzielnienie się języka i narodu macedońskiego na mocy dekretu organizacji AVNOJ (Antyfaszystowskiej Rady Narodowego Wyzwolenia Jugosławii) w 1945 r. Od tego momentu rozpoczyna się intensywne i konsekwentne kodyfikowanie norm języka, głównie na bazie gwar centralnych (gdzie leży stolica – Skopje), język macedoński trafia do szkół, działa macedońskie szkolnictwo wyższe, powstają słowniki, opracowania gramatyczne, atlasy dialektów. Obecnie język macedoński jest językiem urzędowym Republiki Macedonii, na znacznych obszarach państwa koegzystując z albańskim, romskim, aromuńskim, greckim, serbskim i tureckim. Transliteracja i transkrypcja łacińska tekstów macedońskich jest – często w sposób bezładny i intuicyjny – stosowana powszechnie w związku z dawnym jugosłowiańskim otwarciem na świat zachodni i przemysłem turystycznym.

Zasób liter i ortografia macedońska bardzo mocno świadczą o wpływach serbskich – częściowe przejście zasad pisowni fonetycznej (kosztem morfologiczno-etymologicznej) oraz specyficzenie serbskich znaków љ (lj), њ (nj), џ (dź), j oraz stworzenie znaków ́ (dź), ́ (ć), s (dz) wraz z odrzuceniem tradycyjnych (cerkiewnych, używanych w bułgarskim): щ (szt), ь (ə), ю (ju) i я (ja) wywołują wyraźne wrażenie bliskości grafii serbskiej i macedońskiej.

Zasada stosowania wielkich liter jest w języku macedońskim bardzo zbliżona do polskiej, choć ich dystrybucja jest nieznacznie mniejsza. Wielką literą pisze się nazwy narodowości (Македонка –

‘Macedonka’), imiona własne i nazwy geograficzne (Соединети Американски Држави – ‘Stany Zjednoczone Ameryki’, Северна Кореја – ‘Korea Północna’, Балтичко Море – ‘Morze Bałtyckie’); jednak w nazwach własnych wydarzeń, organizacji, instytucji itp. – tylko pierwszy człon (Филозофски факултет во Скопје – ‘Wydział Filozoficzny w Skopju’). Wielkie i małe litery w latynizacji należy stosować zgodnie z zapisami w języku macedońskim.

Zastosowana transliteracja alfabetu macedońskiego została opracowana na podstawie oficjalnego systemu jugosłowiańskiego, przyjętego w 1977 r. przez ONZ dla transliteracji języka serbsko-chorwackiego oraz macedońskiego. Dołączono polską uproszczoną transkrypcję fonetyczną.

	transliteracja	transkrypcja		transliteracja	transkrypcja
А а	a	a	Н н	n	n
Б б	b	b	Њ њ	nj	ń
В в	v	w	О о	o	o
Г г	g	g	П п	p	p
Д д	d	d	Р р	r	r
Ѓ ѓ	d ¹ , g ²	dź	С с	s	s
Е е	e	e	Т т	t	t
Ж ж	ž	ž	Ќ к	ć ¹ , k ²	ć
З з	z	z	У у	u	u
С с	dz	dz	Ф ф	f	f
И и	i	i	Х х	h	h
Ј ј	j	j	Ц ц	c	c
К к	k	k	Ч ч	č	cz
Л л	l	l ³ , l ⁴	Џ џ	dž	dž
Љ љ	lj	l	Ш ш	š	sz
М м	m	m			

¹ zawsze, z wyjątkiem pozycji przed literami e, и

² przed literami e, и

³ zawsze, z wyjątkiem pozycji przed literą и

⁴ przed literą и

Bibliografia:

1. „Krstе Misirkov” Institute of the Macedonian Language – Skopje, *About the Macedonian Language*, Special editions, book 11, Skopje 1978.
2. Minissi N., Kitanovski N., Cinque U., *The Phonetics of Macedonian*, Bibliopolis, Napoli 1982.
3. Minova- Ćurkova L. (red.), *Македонски јазик*. Seria: Najnowsze dzieje języków słowiańskich, UO – IFP, Opole 1998.
4. Pianka W., Topolińska Z., Vidoeski B., *Słownik macedońsko-polski i polsko-macedoński*, PWN, „Makedonska Kniga”, Warszawa – Skopje 1990.
5. Topolińska Z., *Zarys gramatyki języka macedońskiego*, Skrypty uczelniane nr 742. Kraków 1995: Wyd. UJ
6. Видоески Б., Димитровски Т., Конески К., Тошев К., Угринова-Скаловска Р., *Правопис на македонскиот литературен јазик*, Скопје 1977: „Просветно дело”
7. Конески Б., *Граматика на македонскиот литературен јазик*, Скопје 1982: Култура

Oprac.: Ignacy Doliński